

KÜMMME AASTAT SIBERIS: küüditamine röövis Mai-Ruth Kõrgendilt lapsepõlve

ANDRES TOHVER

andres.tohver@virumaa-teataja.ee

Haljalas 14. juunil avatud kommunismiohvrite mälestuskivi on erilise tähendusega 80-aastasele Mai-Ruth Kõrgendile. Suure pere tütar oli üks nendest, kes 1949. aastal Siberisse saadeti.

Tagasi Eestisse pääses ta alles 1959. aastal. «Ega mina ju eriti ei mäleta. Liiga noor olin selleks,» ütles ta 1949. aasta 25. märtsi kohta. Tema pere tagakiusamine oli selleks ajaks kestnud juba aastaid. «Me olime Arukülas oma kodust Lageda talust välja tõstetud. Elasime toona Haljalas Lillebergi saunas, mis oli väike saunake. Meie pere oli tehtud kulakuteks. Kulakumaks pandi peale,» rääkis ta.

Mai-Ruthi vanemad August Tambik ja Amanda Tambik olid terve 1949. aasta talve rüganud metsa teha, et kulakumaks kokku saada. «Isa siis läks vallamaja poole ja mõtles, et kui ta nüüd selle raha ära maksab, siis kulak on ta sellegipoolest. Ega maksmine ei muuda asja. Ta keeraski otsa ringi ja tuli koju tagasi,» meenutas Mai-Ruth.

Tambikutel oli viis tütart: Linda, Aino, Leida, Lia ja pesamuna Mai-Ruth. «Ilmselt see oli piisavalt suur summa, sest isa jagas selle tüdrukute vahel ära. Kõiki mune ühes korvis ju ei hoita,» rääkis Mai-Ruth.

Kas kulakumaksu maksmata jätmise võis saada pere küüditamise põhjuseks? Seda tütar ei tea. Igatahes 25. märtsil 1949 oli August Tambik juba vallamajas kinni. Vanemad õed Linda, Aino ja Leida elasid Rakveres. Linda oli vabaabieline, Aino ja Leida õppisid kergetööstustehnikumis. Ema Amanda oli nooremate tütarde Lia ja Mai-Ruthiga kodus. Küüditajad ei halastanud perekonnast mitte kellelegi. Kõik püüti kinni ja pandi vagunitesse, kuid nõnda, et pere ei olnud koos.

«Hiljem, kui rong hakkas sõitma, tehti peatusi. Anti võimalus kipjatokki ehk kuuma vett võtta. Juhtumisi nägi keegi kedagi ja ütles, et näed, see on siin vagunis ja teine on seal vagunis. Lõpuks me saime kõik ühte vagunisse kokku. Aga paljudel peredel ei olnud seda õnne, et isa ka kaasas oleks olnud,» rääkis Mai-Ruth.

Paradoksaalsel kombel oli maksmata jäetud kulakumaksust ka kasu, sest Krasnojarski krai Ussinski rajooni Verhne-Ussinski külas, kuhu pere küüditati, õnnestus selle eest osta majahütt, kuhu seitsmekesi ära mahuti.

Verhne-Ussinskisse küüditati Eestist 285 inimest. Kohalikele kalmistule on neist maetud 51. Kuue aasta eest avati seal nende auks mustast marmorist mälestussammas.

Mai-Ruthi isa oli Eestis põlvimees olnud. Verhne-Ussinskis

Mai-Ruth Kõrgend Haljala kommunismiohvrite mälestuskivi kõrval.

hakkas ta puutööd tegema. Ema oli kodune. «Ma imestan, kuidas see sai juhtuda, et Venemaal olles ei käinud tema töö, aga nii see oli,» rääkis Mai-Ruth.

Võrreldes saatusekaaslastega läks Tambikutel Siberis suhteliselt hästi – kõik tulid eluga tagasi. «Lihtsalt kellelgi on õnne ja teisel ei ole õnne,» lausus peretütar. Ja mõningaseks üllatuseks lisas ta: «Mina Siberis nälga ei tundnud. Mina imestan, kuidas ema suutis midagi lauale organiseerida seitsmele inimesele.»

Küll on ta unustanud, mida Siberis sõi. «Ma olen küsinud, me oleme pere keskel arutanud, mida me söime, aga ei mäleta. Ilmselt me söime mingit kartulisuusti. No loomulikult. Ilmselt midagi niisugust oligi.»

Esimesed kaheksa klassi haridust sai ta kohalikus venekeelses koolis. Vene keele omandas ta sujuvalt, märkamatu. Eesti keel siiski ei ununenud, sest see oli kodune keel.

Vanemad Mai-Ruthile sellest ülekohtust, mis perele osaks oli saanud, Siberis ei rääkinud. «Ilmselt arvati, et on targem mitte rääkida. Ja ma ei tunnegi, et mulle on ülekohtu tehtud. Loomulikult oli küüditamine väga halb ja vale, aga minule see andis mingisuguse laiema maailmavaate,» arutles ta.

Verhne-Ussinsk on kaunis koht, rikkaliku loodusega org mägede vahel. Kohalikud vene inimesed suhtusid küüditatud eestlastesse hästi, sest neid enastki olid repressioonid puudutanud. Seal ei olnud ühtegi

Ega nende inimeste elu, kes siis Eestis elasid, kui meie Siberis pidime olema, ka kerge ei olnud.

MAI-RUTH KÕRGEND
küüditatu

perekonda, kes ei oleks olnud ühel või teisel moel kannatanud.

Ehk oli see üks põhjuseid, mis Tambikute pere ei tulnud Eestisse tagasi kohe, kui selleks võimalus avanes. 1957. aastal käisid vanemad peretütred Aino ja Leida Eestis olukorda uurimas. Selgus, et kodumaal ei oota neid mitte sõbralik vastuvõtt, vaid vastupidi. Neil ei lubatud Rakveres elada ega töötada. Nemad kirjutasid ennast Petserisse sisse ja alles siis said kuidagi Rakverre tööle.

Kui Mai-Ruth 1959. aastal Eestisse tagasi jõudis, ei tulnud kunagisse kodumajja kolimine kõne allagi. Lageda talus elas parajasti kolhoosiesimees Kirss. August Tambik ostis Raja külas tühja maja, kus oli olnud kolhoosi kanala. See roogiti kanasõnnikust puhtaks ja sellest sai pere järjekordne kodu. «See oli kolmas kord, kui isa ja ema alustasid eluga nullist peale,» ütles Mai-Ruth.

Siberis elades oli vene keel tüdrukule nii omaseks saanud, et ta lõpetas venekeelse Rakvere 2. keskkooli ja selle järel veel venekeelse Kohtla-Järve keemia-mäetehnikumi. Järgnes kolm aastat sündaga Maardu keemiakombinaadis.

Siis leidis ta oma tõelise kutsumuse Rocca al Mare vabaõhumuuseumis, kus töötas aastatel 1967–2020. Kas see oli katse põgeneda nõukogude reaalsuse eest, naasta oma lapsepõlve? «Selles ei olnud mingit poliitilist valikut. See oli suur juhus. Kui ma sinna sattusin, siis ma tundsin, et ma olen õiges kohas. Ja nii see jäigi,» rääkis ta.

Hoolimata enda ja pere läbielastust ütles Mai-Ruth: «Ma olen mõelnud, et ega nende inimeste elu, kes siis Eestis elasid, kui meie Siberis pidime olema, ka kerge ei olnud. Eestisse jäänud inimestel olid samad mured, aga nendel oli veel hirm, et mis juhtub. Meil seda hirmu enam ei olnud.»

Haljala sai kommunismiohvrite mälestuskivi

1941. aasta juunis küüditati Eestist Venemaa avarustesse ligi 10 000 süütut inimest. Selle kurva sündmuse, aga ka kaheksa aastat hiljem toimunud märtsiküüditamise meenutamiseks avati reede õhtul Haljala alevikus mälestuskivi, mille plaat kirjaga «Haljala valla kommunismiohvritele 14.06.1941 25.03.1949». Haljala alevikuvanema Margus Laigu sõnul oli mõte mälestuskivist õhus juba ammu. Sobiv graniitrahni leiti Aukülalt Tõnureinu talust, mille perenaine on Maire Leetberg. Rahn oli tulnud künnimise maa seest välja eelmisel aastal.

Kivist andis teada Maire tütar Maris, kui mälestuskivi püstitamiseks oli tänavu kevadel Facebooki kaudu üleskutse tehtud. «Kohalikud Aaspere Agro põllumehed töid oma tehnikaga selle kivi siia ära,» rääkis Laigu. «Kõik on tehtud oma kulu ja kirjadega. Inimesed annetasid raha, et kivi külge tahvel ja kivi kõrvale stendid üles panna. 18 inimest annetasid kokku ligi 1600 eurot,» lisas Laigu. Mälestuskivi kujundas kiviraider Mait Mäemets Karitsa külast. Infostendid valmistas Tauno Jõeveer Rakveres.

Esialgne mõte oli teha mälestuskivi monoliidina, kuid see oleks läinud liiga kalliks. Seetõttu võeti rahn ja pandi selle külge lihtsalt plaat kirjaga. Mälestuskivi puhul peeti silmas ka seda, et see harmoneeruks naabruses paikneva kiviga, kuhu on raiutud aastaarv 1241 ehk Haljala esmaainimise aeg.

Võsu koolis ajalugu õpetava Egon Metsa sõnul küüditati praeguse Haljala valla aladelt 1941. aastal ja 1949. aastal kokku 457 inimest. «Aga kui me võtame igasugused arreteerimised ja mahalaskmised, siis kindlasti üle 500 ulatub see ohvrite arv. Täpset statistikat selle kohta ju ei ole,» rääkis ta.

Lõplikku tõe me ei pruugi teada saadagi, sest palju oli neid, kes jäid teadmata kadunuks, kelle kohta on vaid info, et nad viidi kusagile Siberi avarustesse, ning hilisemad jäljed puuduvad.

Mets tunnistas, et küüditamiste mäletamisega on olukord üha keerulisem. «Juba selle pärast, et aeg läheb edasi. Neid vanavanemaid, kes võiksid rääkida, mäletada või kes ise on küüditamise läbi elanud, lihtsalt ei ole enam. Uued põlvkonnad tulevad peale ja nende uute põlvkondade vanavanemad on ise nii noored, et nad ei saagi olla seda läbi elanud ega mäletada,» kõneles ta. «Hirm või oht on, et see perekondlik elav mälestus pikkamööda katkeb. Perekonnades seda mälestust enam ei ole ja seda tulebki nüüd lugeda kuskilt raamatutest ja seda tuleb rääkida koolis. See ongi see missioon. Kuna noored seda kodudes enam paratamatult ei kuule, siis tulebki neile mujalt seda infot anda,» rõhutas ajalooõpetaja Mets. (VT)